

КАПИТЕЛ 12 / CHAPTER 12¹²

FEATURES OF THE PROFESSIONAL AND PERSONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS IN THE CULTURAL AND EDUCATIONAL AREA

DOI: 10.30890/2709-2313.2024-29-00-016

Вступ

Сучасна ситуація в Україні характеризується нестабільністю та невизначеністю у багатьох сферах життєдіяльності. Це пов'язано з політичною ситуацією в країні, економічним розвитком, який є нестабільним, а також спостерігаються певні складнощі у збереженні здоров'я та благополуччя населення.

У таких умовах майбутні педагоги стикаються з більш складними завданнями і вимогами в своїй професійній діяльності. Наприклад, вони повинні бути адаптованими до нових ситуацій, вміти проводити дослідження та вирішувати проблеми в умовах невизначеності, ефективно співпрацювати з іншими фахівцями, а також використовувати творчі підходи до розв'язання проблем. Тому формування готовності майбутніх вчителів до роботи в умовах невизначеності є надзвичайно важливим завданням в Україні. Крім того, зростає потреба в онлайн-консультаціях та дистанційній роботі, що ставить перед учителем нові виклики та вимагає від них розвитку нових навичок. Тому необхідність формування готовності майбутніх вчителів у педагогічному закладі до роботи в умовах невизначеності є актуальною та важливою в сучасних умовах. Основними напрямками формування готовності майбутніх педагогів до роботи в умовах невизначеності є: підвищення рівня теоретичної підготовки майбутніх психологів; розвиток професійних навичок та вмінь; розвиток стресостійкості; формування готовності до самостійної роботи та вирішення проблем; розвиток комунікативних навичок та вмінь співпрацювати в команді; розвиток креативності та здатності до інновацій.

Так, проблеми, пов'язані з ефективністю професійної підготовки та професійним становленням майбутніх педагогів у воєнний період, дійсно

¹²Authors: Zviekova Viktoriia

потребують ретельного дослідження і є актуальними. Складні умови, що виникають внаслідок воєнного конфлікту, можуть значно ускладнити процес навчання і практичної діяльності майбутніх педагогів. Наприклад, воєнний час може призвести до перенавантаження студентів, втрати можливостей для практичної діяльності через обмеження доступу до соціальних інститутів або підвищення ризику психологічного напруження. Такі умови вимагають розробки адаптивних методик навчання, підтримки студентів у подоланні стресових ситуацій, а також організації альтернативних форм практичної підготовки, які б враховували обставини воєнного часу. Детальне вивчення цих проблем допоможе розробити ефективніші стратегії підтримки та навчання майбутніх педагогів в умовах, що вимагають особливої уваги до їх професійного розвитку.

У сфері професійної педагогіки вже накопичено значний обсяг матеріалу, який стосується різних аспектів освітнього процесу в закладах професійної освіти. Цей матеріал зазвичай спрямований на формування сучасної конкурентоспроможності фахівця в умовах ринкової економіки. Однак, дослідження професійного розвитку особистості майбутнього педагога, як чинника формування його професійно-педагогічної культури, залишаються недостатньо висвітленими.

Дослідження проблематики університетської педагогічної освіти дійсно потребує глибокого аналізу ключових складових цієї сфери. На сьогоднішній день важливо актуалізувати не лише зміст понять та їх розвиток, але й сучасні смисли, які вони несуть у контексті сучасної педагогічної практики та освітніх реформ. З цих позицій, вивчення теоретико-методологічних засад організації культурно-освітнього простору педагогічного університету стає ключовим завданням. Важливо розглядати інтеграційні зв'язки між поняттями культури та освіти, їх взаємодію в організованій системі, оскільки це впливає на формування цілісного підходу до освітнього процесу та створення сприятливого середовища для навчання та розвитку студентів. Розуміння того, як культура впливає на освіту, і навпаки, допомагає уникнути одноманітності та стимулює творчий підхід до педагогічної практики. Інтеграція цих понять дозволяє створювати нові

методики навчання, сприяти культурній толерантності та розвитку критичного мислення серед майбутніх педагогів.

Педагогічний університет, як унікальне культурне середовище, відкриває перед студентами безліч можливостей для розвитку і поглиблення знань у галузі освіти. Перш за все, це обумовлено наявністю кваліфікованих викладачів і науковців, які передають свої знання та досвід студентам через викладання курсів, проведення семінарів, лекцій та практичних занять. Таке навчання дозволяє студентам поглибити свої знання в основних педагогічних дисциплінах, розуміти сутність педагогічної науки та її практичну застосовність. Крім того, педагогічний університет створює можливості для поглиблення культурних знань та пізнання різноманітних культурних та освітніх традицій. Студенти мають можливість вивчати історію освіти в різних країнах, ознайомлюватися з методиками навчання, що використовуються у різних культурах, а також знайомитися з культурними особливостями різних етнічних груп. Це допомагає розширювати світогляд студентів, розвивати культурну толерантність та вміння працювати в мультикультурному середовищі [1].

Розвиток культурних компетенцій також є важливим аспектом підготовки майбутніх педагогів. Студенти навчаються враховувати культурні особливості учнів при плануванні та проведенні уроків, взаємодії з батьками, спілкуванні в колективі. Це дозволяє їм стати більш ефективними педагогами, які здатні адаптувати свою роботу до потреб різних груп учнів і створювати сприятливу культурну атмосферу в навчальному закладі.

Підготовка фахівців у педагогічних університетах в Україні регулюється рядом нормативно-правових документів загальнодержавного значення, таких як Державна національна програма "Освіта (Україна ХХІ століття)" (1993), Закони України "Про освіту" (1991), "Про вищу освіту" (2014), Національна доктрина розвитку освіти (2002), Національна стратегія розвитку освіти (2013), а також документів, спрямованих на розвиток педагогічної освіти, які включають Концепцію організації підготовки магістрів (2010), Концепцію розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Державну програму "Вчитель" (2002) та

інші. Сучасні суспільні вимоги визначають новий курс для освіти, включаючи університетську освіту, спрямований на підтримку особистісного розвитку майбутніх педагогів і формування їхніх професійних якостей. Цей курс передбачає набуття ними здатності адаптуватися до постійно змінюваних соціокультурних умов і ефективно розв'язувати суспільно-педагогічні проблеми, сприяючи при цьому їхньому самовдосконаленню, самореалізації та саморозвитку. Ці завдання зазначені в національних нормативно-правових актах, таких як Закон України "Про вищу освіту", Національна стратегія розвитку освіти в Україні до 2021 року, Концепція розвитку педагогічної освіти, а також у стандартах і рекомендаціях щодо забезпечення якості вищої освіти в європейському контексті [1].

Професійне становлення майбутніх педагогів через самовдосконалення в умовах університетської освіти передбачає гармонійне поєднання людини та культури, враховуючи їхню взаємодію, єдність і важливість збереження та розвитку культурного спадщини. Аналіз наукового фонду дозволяє встановити, що "професійне становлення майбутнього педагога" описується як поступовий, динамічний процес, що не має перерв і постійно розвивається. Цей процес і результат формування, розвитку, саморозвитку і самовдосконалення особистості, що дозволяє їй відповідати постійно змінюваним вимогам професійно-педагогічної діяльності та забезпечує успішне виконання цих завдань. В українських дослідженнях проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців з вищою освітою вивчаються ретельно, звертаючи увагу на різні аспекти, такі як сучасна філософія освіти (дослідники: В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень); теоретико-методологічні засади університетської освіти (дослідники: В. Безклубенко, В. Бітаєв, Г. Васянович, С. Гончаренко, В. Курило, С. Сисоєва та ін.); загальнопедагогічні засади організації навчального процесу у вищій школі (дослідники: А. Алексюк, М. Євтух, В. Кушнір та ін.); розробка сучасних освітніх/педагогічних технологій та їх впровадження у процес професійної підготовки фахівців (дослідники: В. Биков, Т. Коваль, П. Стефаненко, М. Чепіль та ін.); порівняльно-педагогічні дослідження з окремих

аспектів розвитку вищої освіти у різних країнах світу (дослідники: Н. Бідюк, Н. Мукан, О. Сухомлинська та ін.). Слід зазначити, що у багатьох працях вчених, таких як П. Анохін, Є. Баллер, В. Біблер, Є. Бондаревська, Н. Кузьміна, О. Рудницька, В. Сластьонін та інших науковців, висвітлено реалізацію культурологічного підходу та його системотвірний характер у педагогічній теорії та практиці. Аналіз впливу культури як чинника на становлення особистісних і професійних якостей студентів проведено Г. Васяновичем, А. Вихрущем, Р. Кобилкіним, М. Лещенком, О. Олексюком та ін. Дослідження впливу середовища на розвиток творчого потенціалу особистості через створення педагогічного простору проводили Ш. Амонашвілі, О. Анохін, Ю. Бродський, А. Гельмонт, А. Макаренко, В. Семенов, В. Сухомлинський; вплив культурного середовища – А. Трошев, Н. Романченко; освітнього – О. Воронін, С. Дерябо, В. Слободчиков, В. Левін; навколишнього середовища – В. Афанасьєв, Г. Тараскіна; дитячого середовища – Н. Йорданський, Г. Ковальов, Я. Новікова.

Аналіз науково-педагогічної думки свідчить про те, що теорія університетської педагогічної освіти залишається недостатньо розробленою в контексті сучасних потреб нової педагогічної реальності та її майбутнього. Особливо актуальним є відсутність цілісної концепції організації культурно-освітнього простору педагогічного університету. Практичний стан у цій сфері, темпи і глибина її розвитку не відповідають потребам особистості та суспільства, оскільки система залишається уніфікованою, недостатньо гнучкою та не завжди прийнятною для практичної педагогічної реалізації. виправлення цих недоліків та адаптація культурного буття в університетській педагогічній освіті до сучасних вимог відбуваються в основному емпірично, без належних теоретичних підґрунтя. Зростаюча глобалізація, інновації в інформаційному суспільстві, стрімкі зміни суспільно-економічного ландшафту, а також еволюція культурних і освітніх парадигм і технологій підкреслюють необхідність обґрунтування стратегій розвитку університетської педагогічної освіти та формування цілісного культурно-освітнього простору, який відповідав би вимогам сучасного світу [2].

Отже, проаналізувавши можна дати наступне визначення що розвиток особливості професійно-особистісного становлення майбутніх педагогів у культурно-освітньому просторі педагогічного університету включають ряд важливих аспектів: професійна спрямованість, культурне середовище, особистісний розвиток, міжкультурна взаємодія, інновації та технологія. Культура не лише спрямована на розвиток духовного світу особистості, а й є важливим чинником, який відображає суб'єктність та особистісний аспект історії. Це через те, що культура минулого має активний вплив на культуру майбутнього, створюючи постійну взаємодію між спадщиною минулого і творенням нового [3]. Важливо розуміти, що розвиток духовності особистості і суспільства залежить від їхньої самодетермінації в культурному контексті. Без цього аспекту не можна повністю пояснити прогрес культури в історії людства. Тому кожній людині, що живе в суспільстві, важливо усвідомлювати не лише споживання культури, а й активно творити її своєю діяльністю, сприяючи духовному організуванню навколишнього світу. Бездуховність, як відсутність цінностей та духовного розвитку, може стати загрозою для особистості та суспільства, унеможливаючи їхній прогрес і розвиток [6].

В. Ягупов підкреслює, що особистість фахівця формується під час отримання професійної освіти та розвивається на протязі професійної діяльності та вирішення конкретних завдань у своїй сфері. Професійна діяльність суттєво впливає на професійне зростання та подальший розвиток особистості фахівця [10].

Воєнний стан суттєво впливає на всі аспекти життя українського суспільства, зокрема на систему освіти та всіх учасників навчального процесу. Викликами для освіти є постійна загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу, обмеження доступу до основних потреб людей, серйозні пошкодження освітньої інфраструктури, масштабне переміщення учасників навчального процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат серед студентів, викладачів та педагогічного персоналу. Важливо відзначити, що значна частина учасників освітнього процесу, які були безпосередньо у зоні

бойових дій, зазнали серйозних травм як психічних, так і фізичних. Це призводить до складного психологічного стану учасників навчального процесу, що створює значні виклики для забезпечення якості освіти [9].

Крім того, у зв'язку з повномасштабним вторгненням окупантів в Україну, на короткий період часу було припинено освітній процес у закладах освіти з метою забезпечення безпеки. Пізніше, навчальний процес відновився, використовуючи різні форми: онлайн (з використанням ІТ-технологій та дистанційного доступу в зонах, що перебувають близько до місць бойових дій), офлайн (на віддалених від зон конфлікту територіях), а також у змішаному режимі. Саме студентство відчуло особливий вплив поточних обставин. Студенти вищих навчальних закладів потрапили у складні умови навчання, що вимагають мобілізації всіх внутрішніх ресурсів не лише для академічних цілей, а й для підтримки боротьби за незалежність. Ситуація професійного становлення майбутніх педагогів у педагогічних університетах є особливо важливою у таких умовах воєнного стану та великої кількості закладів вищої освіти, які перейшли на дистанційне навчання. Ці фахівці мають вирішувати завдання, спрямовані на мінімізацію негативного впливу воєнного стану на розвиток особистості дитини, сприяти успішній соціалізації молодого покоління і забезпечувати якість соціально-педагогічних послуг для дітей та їх сімей. З перших днів розпочатого повномасштабного вторгнення ворожих військ на територію України, майбутні вчителі демонструють активну участь у волонтерських штабах, психологічних службах навчальних закладів, пунктах незламності, та організації заходів з підтримки внутрішньо переміщених осіб, надання гуманітарної допомоги населенню, проведення соціально-реабілітаційної та соціально-виховної роботи з дітьми, що постраждали від бойових дій, та інших сферах.

З огляду на велику активність студентства у волонтерській діяльності, участі у громадських ініціативах та благодійних організаціях, гуманітарних місіях та соціальних акціях, можна виділити кілька важливих аспектів професійного становлення майбутніх педагогів педагогічних університетів у сучасних умовах:

1. Прояв соціальної активності та громадянської позиції.
2. Активна участь у соціально-педагогічній волонтерській діяльності.
3. Можливість поєднувати роботу за фахом з навчанням, сприяючи змішаному та дистанційному навчанню.
4. Практика роботи з різними соціальними групами та участь у вирішенні складних соціально-педагогічних завдань.
5. Розвиток soft skills, таких як навички комунікації з різними соціальними групами та установами.
6. Розвиток здатностей до швидкого професійного прийняття рішень та відповідальності за них.
7. Співпраця з різними соціальними та благодійними організаціями, волонтерськими групами та можливість працевлаштування за кордоном.
8. Академічна й професійна мобільність.
9. Індивідуальна траєкторія навчання та розвиток особистісно орієнтованої професійної діяльності.
10. Реалізація власного стилю професійної роботи в різній професійній сфері.

Сьогодні студенти відчувають важливість та значущість своєї професійної активності, усвідомлюють необхідність діяльності у відповідь на сучасні виклики і вміють аналізувати результати своєї роботи, що мотивує їх на подальше зростання та розвиток. Необхідно відзначити, що маршрут професійного становлення для кожного студента є індивідуальним, проте на кожній атестаційній стадії цього шляху заклад вищої освіти повинен забезпечити підтримку, поєднуючи демократичні принципи навчання, індивідуальний підхід до кожного студента та сучасні методи викладання. Оптимізація процесу підготовки майбутніх педагогів важлива, і це означає не лише актуальність змісту, але й використання ефективних та інноваційних методів навчання.

Оновлення форм навчальної роботи також необхідно. Вони повинні бути адаптовані до сучасних вимог педагогіки і специфіки вищої освіти в різних форматах, включаючи змішані та дистанційні. Сучасні форми навчання мають

забезпечити якісне засвоєння знань, розвиток професійної компетентності, зацікавленість у подальшій діяльності, розвиток особистості та творчого потенціалу студентів, а також формування активної соціальної позиції.

Так, формами фахової підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності можуть бути:

- Організація інтерактивних групових зустрічей в онлайн або офлайн форматі, включаючи ігри, вправи, тести, перегляд відео та анімації з подальшим обговоренням теми, а також рольові ігри.

- Використання онлайн коворкінгу з різними фахівцями для навчання соціальних педагогів у різних соціальних інституціях, включаючи психологів, поведінкових аналітиків, педіатрів, дефектологів, терапевтів-реабілітологів та інших.

- Проведення онлайн консультацій, як групових, так і індивідуальних, регулярно та за запитом студентів, включаючи тематичні консультації.

- Створення інформативної веб-сторінки, сайту або сторінки у соціальних мережах з рекомендаціями для організації роботи педагогів, корисними посиланнями, іграми та вправами для роботи з дітьми, тестами та опитуваннями для різних аудиторій.

- Розвиток нетворкінгу для професійного зростання студентів через активний пошук контактів з фахівцями різних сфер, участь у спільних проєктах та подіях.

Ці підходи спрямовані на ефективну підготовку майбутніх педагогів університету до роботи в педагогічній сфері.

Отже, реалізація педагогічної функціональності відбувається в контексті нерозривного взаємозв'язку та взаємодії між культурою та освітою. Культура впливає на формування цінностей та менталітету суспільства, а освіта надає знання й навички, необхідні для успішного життя в цьому культурному середовищі. Усі ці аспекти разом сприяють професійному і особистісному становленню майбутніх педагогів у культурно-освітньому просторі педагогічного університету, що є важливою передумовою їхнього успіху у

педагогічній діяльності [7, с.41]. Студент, який готується до майбутньої педагогічної професії, має акцентувати увагу не лише на теоретичних аспектах та знаннях свого предмету, але й на розвитку соціально зумовлених дидактичних навичок для взаємодії з іншими. Під час практичної роботи, коли студент моделює, тестує та оцінює ефективність використання професійних аспектів у спілкуванні зі своїми однокурсниками, він розвиває своє професійне ставлення та здатності. Такий організований процес сприяє формуванню суб'єктної позиції в педагогічній діяльності, де акцент переходить з особистих, власницьких інтересів на відповідь на пізнавальні, комунікативні та соціальні потреби інших.

Висновки.

Високий рівень професійної майстерності вчителя вважається ключовою передумовою для розвитку його педагогічної творчості. Реалізація творчих ідей у проектуванні соціоосвітнього та культурного середовища, розробці новаторських педагогічних методик сприяє не лише самореалізації вчителя, а й розвитку його творчих здібностей для удосконалення освітнього процесу та професійного розвитку. Творчість найчастіше проявляється у вмінні застосовувати різноманітні інноваційні методи та форми навчання й виховання в освітньому процесі, обґрунтовано й ефективно використовуючи професійні знання та особистісні якості. Вона також виявляється у творенні нових педагогічних ідей, нестандартних підходах до навчально-виховної діяльності та здатності розв'язувати нетипові завдання. Зазвичай ці здібності залежать від досвіду творчої роботи вчителя, який володіє своєю професією, але основи творчих здібностей мають бути розвинуті у молодих педагогів з перших років роботи як важливий елемент їх професійного росту.

Дослідження інтеграційних зв'язків між культурою та освітою в контексті університетської педагогічної освіти є важливим напрямком розвитку освітньої науки та практики, який сприяє покращенню якості освіти та підготовці

кваліфікованих фахівців. Таким чином, варто зауважити, що професійна підготовка майбутніх педагогів у сучасних умовах спрямована на підтримку адаптації до умов воєнного періоду, підсилення, оптимізацію та розвиток педагогіки, постійне здійснення педагогічної діяльності з метою успішної соціалізації дітей, а також забезпечення розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців у важливих сферах педагогічної роботи на шляху досягнення їхнього професійного зростання.